

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Preot. dr. Ionel Popescu, **Bucuria slujirii prin cuvânt, II – articole și studii**, Editura Partoș, Timișoara, 2018, 339 pp.

După ce, în primul volum al seriei intitulată: *Bucuria slujirii prin cuvânt* și-a invitat cititorii să descopere aspecte privitoare la cultura bănățeană și dinamica ei, antologizând texte publicate anterior în periodice precum *Foaia diecezană*, *Învierea*, *Biserica și școala*, sau alte reviste teologice sau culturale de notorietate, în cadrul celui de-al doilea, păstrând împărțirea, sistematică și de bun augur, a textelor pe periodice, părintele dr. Ionel Popescu, provoacă la o plăcută lectură constând din evocări, cronici, medalioane, studii istorice sau teologice.

Absolvent al Seminarului din Caransebeș (1975), al Institutului Teologic de Grad Universitar din Sibiu (1980) și doctor în istorie, părintele autor nu este doar un preot paroh extrem de activ în parohia Timișoara Iosefin, ci și un om implicat atât în administrația bisericească, cât și în viața culturală a cetății, ce are în spate o de asemenea o carieră didactică de invidiat. Așa se face că între titlurile care-i poartă semnătura se numără lucrări precum: *Comunitățile evreiești din Banat, sec. XVIII-XIX. Specific și integrare* (Timișoara, 2007); *Ecouri perene de lumină și credință din*

Țara Sfântă (ediția princeps la Timișoara, 2009), *Iosefinul ortodox.. Contribuții monografice* (Timișoara, 2012), *Hobița – Grădiște. File de monografie și etnografie* (Timișoara 2013), sau *Icoane vii ale spiritualității creștin-ortodoxe* (Timișoara, 2015). Calitatea de om implicat și de cercetător pasionat se îmbină în mod fericit în cadrul acestui text, în care, după cum remarcă părintele Mitropolit Ioan al Banatului, autorul se dovedește „*un bun cronicar ce seamănă, pentru istoria bănățeană, momente trăite de dânsul în acest areal al Banatului, binecuvântat de Dumnezeu*”. (p. 5).

Această calitate se vedește în texte precum cel dedicat aniversării a 10 ani de la înființarea colegiului de Studii din Erlangen pentru bursierii ortodocși (p. 11-15), cel privitor la împlinirea a șapte ani de la înființarea Academiei Teologice din Caransebeș (p. 16-20, cel privitor la contribuțiile slujitorilor Bisericii la afirmarea culturii în părțile Caransebeșului (p. 31-44), cel dedicat liceului „Traian Doda” (p. 51-58), sau multe altele.

Studiile din *Învierea* sunt, în comparație cu cele pomenite anterior, mult mai bogate din punct de vedere teologic. Astfel, antologia dedicată acestui periodic debutează cu un bine documentat material dedicat prefigurărilor veterotestamentare ale lui Mesia și activității Sale (p. 61-64) și se

continuă cu frumoase texte dedicate istoriei recente, precum cel intitulat: „Mărturisitori și apărători ai credinței ortodoxe în timpul regimului comunist” (p. 74-80, urmat de o serie de medalioane dedicate unor slujitori precum preotul Horea Vișoiu, p. 81-84, preotul Pavel Glăvan, p. 85-88, preotul Petru Iana, p. 89-94, sau unor chipuri de preoți cărturari, precum părintele dr. Ion Iliescu, p. 94-97). Acestora se adaugă un medalion aniversar dedicat în anul 2017 părintelui Mitropolit Laurențiu Streza al Ardealului (p. 65-67) și un gând de despărțire adresat Regelui Mihai I (p. 68-73).

Materialele ce fuseseră anterior antologizate în *Calendarul almanah al Arhiepiscopiei Timișoare*, au, precum ere de așteptat, un specific local mult mai pronunțat. Cititorul poate descoperi aici texte valoroase cu privire la peisajul multicultural bănățean și interacțiunile dintre diferite etnii (p. 101-104), contribuția Bisericii Bănățene la evenimentul Marii Uniri (p. 105-115), un text dedicat aniversării a 360 de ani de apariție ai Noului Testament de la Bălgrad (p. 126-129), dar și o analiză pertinentă și actuală a incinerării și a perspectivei Bisericii Ortodoxe asupra acestui subiect (p. 135-143), alături de multe alte contextualizări sau abordări ale unor aspecte teologice ce nu fuseseră suficient valorificate anterior de către cercetarea de specialitate. Urmează apoi textele din *Foaia diecezană* (p. 171-186) și o secțiune intitulată „*Et alia...*” (p. 189-328), ce prezintă, de asemenea într-un frumos *melange* interesante abordări ale unor aspecte precum

deportarea în Bărăgan (p. 189-2-2), activitatea pastorală a Bisericii din Banat (p. 260-269), Episcopia Caransebeșului și reînființarea ei (p. 276-281), redactorii foii *Învierea* (p. 282-287), modul în care teologii caransebeșeni au văzut, analizat și valorificat în publicațiile lor cultura ebraică (p. 288-293), sau vrednicul de pomenire, Mitropolitul Nicolae Corneanu (p. 321-328).

Scrisă cu mult talent și aducând contribuții istorice, literare, filologice, teologice sau etnografice valoroase, antologia intitulată *Bucuria slujirii prin cuvânt* ce poartă semnătura părintelui dr. Ionel Popescu, se constituie într-un text valoros atât pentru spațiul bănățean, cât și pentru cultura teologică românească în general. În plus, e o lucrare ce reușește să depășească granițele academice, ce adesea îngrădesc textele de specialitate scrise de teologii contemporani, având importante valențe pastorale și creând punți de legătură și dialog cu spațiul cultural și cu diferite laturi ale unor științe aflate astăzi sub patronajul secularizării. De aceea, un astfel de demers se cere în mod cert semnalat și salutat. Credem că își va găsi locul deopotrivă în bibliotecile parohiale și cele ale teologilor, cât și în cele ale cititorilor dornici să cunoască în profunzime teologia bănățeană sau modul în care cultura teologică a schimbat viața societății și a contribuit la evoluția culturală a lumii.

Ieromonah dr. Maxim Morariu

Doru Bădără, **Din istoria cărții și a tiparului românesc. Studii și materiale**, Ed. Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila 2019, 854 pp.

Prin actuala recenzie supunem atenției cititorilor revistei mitropolitane o lucrare de valoare, aparținând cunoscutului specialist în carte veche și istoria tiparului, dr. Doru Bădără.

Acest bogat volum cuprinde 80 de articole care au apărut în timp, fiind grupate acum în mai multe secțiuni: *Istoria cărții și a tiparului românesc, Bibliofilie, Manuscrise, Bibliologie, Studii brăilene, Varia și Note*, la care se adaugă o serie de recenzii și prefețe.

Cum este și firesc, autorul prezintă întâi începuturile imprimeriei la noi prin monahul muntenegrean Macarie¹ care va tipări în anii 1508-1512 cele trei cărți de cult: *Liturghier, Octoih și Evanghelie* (p. 13 *et passim*). Nu putea lipsi renumitul Diacon Coresi, descris mai târziu în pp. 177-179. Apoi, un studiu e dedicat tipografilor

¹ În monografia Valahii din Muntenegru – Vlasi u Crnoj Gori, elaborată de Djuro Batričević, Cvetko Pavlović și Costa C. Roșu (Novi Sad, 2004, p. 25) aflăm precizarea că respectivul Macarie nu a ajuns mitropolit al Țării Românești; ipoteza cu pricina neputând a fi argumentată, a fost în cele din urmă respinsă – notează C. Roșu (Pr. prof. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii ortodoxe române*, București 2013, p. 176, încă o susține). De reținut că monografia în cauză conține capitole de mare interes: Vlahii, primii locuitori ai străvechiului oraș Cetinje (pp. 30-59) sau Morlacia – valahii [adică românii] de pe litoralul Adriaticii (pp. 136-143). Despre „frații noștri de peste Dunăre” am vorbit ultima oară în *Comentarii istorice, teologice și lingvistice*, Sibiu 2019, p. 105 și urm.

moldoveni și munteni de la finele veacului 17 și începutul secolului 18 (pp. 69-90). Alte pagini privesc o ediție necunoscută a Psaltirii în versuri a lui Dosoftei (p. 29 și urm.) Nu mai puțin interesante sunt comentariile închinată Bibliei lui Șerban Cantacuzino (pp. 211, 259, 339), ca și epocii brâncovenești (p. 137 *et alibi*), cu concluzia că tiparul a fost în serviciul apărării unității de „lege” și neam (p. 285).

Emoționant - și instructiv totodată - este demersul științific, un proiect al reputatului istoric Gh. Brătianu (ce s-a sfârșit în temnița comunistă) în vederea „Unei istorii a Europei în Evul Mediu”, urmând a colabora la ea și vestiți specialiști străini (p. 697 sqq.).

Ca o încheiere: toate textele din acest cuprinzător tom se lecturează cu real câștig intelectual și spiritual, lucrarea însăși onorând pe autorul ei.

Preot prof. univ. dr. Vasile Muntean

Calinic Botoșăneanul, **Sfinții – prietenii noștri adevărați. Portrete în cuvinte**, Editura Doxologia, Iași, 2020, 454 pp.

De la bun început, doresc să recunosc că m-am (tot) gândit cum să scriu câteva rânduri la adresa acestei cărți și, în special, la adresa autorului ei, din câteva motive și considerente personale, altminteri absolut smerite dar sincere și oneste: din respect,

recunoștință și prețuire, totodată din dragoste, apreciere, admirație și recunoștință față de Preasfințitul Părinte Episcop Vicar Calinic Botoșăneanul – un slujitor devotat și vrednic al Bisericii și al tuturor altarelor sfinte și sacre ale acestui popor: Altarul lăcașului de cult, al școlii, al învățământului și educației, al scrisului, editării și publicării, al propovăduirii și mărturisirii Cuvântului Revelat, Întrupat și Veșnic, precum și al cărții și condeiului!...

Totodată, am apreciat întotdeauna lucrările, articolele, eseurile și studiile, precum și broșurile cu caracter pastoral – misionar, plachetele cu caracter aniversar, comemorativ sau omagial, și cărțile pe care le-a scris Preasfințitul Părinte Calinic, precum și toată activitatea sa pastoral-misionară, caracterul și cultura foarte vastă și solidă de care dispune, de asemenea (și) dragostea Preasfinției Sale pentru cultura, arta și spiritualitatea autentică!...

Altfel spus, cu greu se pot găsi cuvinte prin care clerul și poporul evlavios al binecuvântatei Moldove să-i poată mulțumi și arăta recunoștința pentru tot ceea ce a înfăptuit Preasfințitul Calinic, slujind lângă cei doi chiriarhi providențiali ai Mitropoliei moldave din toată această perioadă. Mărturie stau sutele de sfinte Liturghii oficiate în întreaga eparhie, predicile și îndemnurile pastorale pline de miez teologic și căldură părintească; din îndepărtatul ținut al Darabanilor, până la mănoasele plaiuri ale Iașilor, din pitoreștile

meleaguri nemțene, până la întinsele șesuri din lunca Siretului și a Prutului, cuvântul Preasfințitului Părinte Episcop Calinic s-a auzit neconținut. Sutele de șantiere ale bisericilor ctitorite sau înnoite, ale așezămintelor sociale și culturale ale eparhiei, supravegheate și coordonate de Preasfințitul Părinte Episcop Calinic, din binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, pe atunci Mitropolit la Iași, și a Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan, arată în chip deslușit lucrarea Preasfinției Sale!

Ce să mai spunem de frumoasa și inspirată activitate cărturărească? Preasfințitul Părinte Calinic Botoșăneanul este un trudit, inspirat și iscusit mânăitor al condeiului. Mărturie grăitoare în acest sens stă impresionanta listă de peste 70 de volume de autor, lucrări coordonate, traduceri ori monografii, scrieri și alcătuiți de un real folos duhovnicesc, teologic, pastoral-misionar și liturgic, oferite teologiei și culturii Românești!...

În altă ordine de idei, revenind și referindu-ne în mod concret la această lucrare, mult folositoare și mult ziditoare de suflet, pentru a înțelege mai bine mesajul paginilor oferite de autor, spre lectură cititorului, se cuvine să subliniez faptul că, iată, de două milenii încoace, adică de la întemeierea credinței creștine, suntem capabili să ne cinstim și să ne omagiem sfinții, eroii istoriei sau martirii credinței noastre precum și personalitățile marcante, universale și

naționale, care au amprentat istoria, veacurile și locurile cu activitatea, cu viața, cu activitatea, cu opera și cu învățăturile ori scrierile lor mult folositoare!...

Cu alte cuvinte, de aproape trei decenii, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca în fiecare an, în a doua duminică după Rusalii, să-i cinstim pe toți sfinții acestui neam odrăslit în Biserica noastră străbună. Dacă în prima duminică de după Rusalii i-am proslăvit pe toți sfinții, ca semn vădit și rod al prezenței și lucrării Duhului Sfânt în Biserica Domnului nostru Iisus Hristos cea una și nedespărțită, în duminica ce va urma îi vom cinsti, așadar, în chip sobornicesc, pe toți „casnicii lui Dumnezeu” de neam românesc, realizându-se astfel un memorial viu al prezenței și lucrării Preasfântului Duh pe pământ străbun și strămoșesc, de la apariția creștinismului până în contemporaneitate și, cu vrerea Celui Preaînalt, până la sfârșitul veacului. Privind în această cheie săptămâna în curs – punte de legătură între cele două duminici –, am putea-o considera drept timp al așteptării și rodirii bogate a semințelor credinței așezate în sufletele strămoșilor noștri de către primii misionari, începând cu Sfântul Apostol Andrei, dar și armonia în care trăiesc sfinții naționali cu cei din întreaga Ortodoxie: Dumnezeu este minunat întru sfinții Săi în unitatea iubirii Preasfintei Treimi, dar și în diversitatea popoarelor lor de proveniență.

Așadar, Preasfințitul Părinte Calinic Botoșăneanul, Episcopul Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, autorul volumului „Sfinții – prietenii noștri adevărați”, la care voi face referire în cele ce urmează, cu mult zel misionar a luat decizia de a prezenta în paginile recente sale cărți tocmai armonia anterior pomenită. Lucrarea de față, recent scoasă de sub „teascurile” tiparului, se adaugă unei impresionante liste de peste 70 de volume de autor, lucrări coordonate, traduceri ori monografii de un real folos duhovnicesc, teologic, pastoral-misionar și liturgic oferite teologiei și culturii românești, cu trudnic și inspirat condei de către vlădicul Calinic; slujind lângă cei doi chiriarhi ai Mitropoliei Moldovei și Bucovinei în cei aproape 30 de ani de când Dumnezeu l-a chemat la arhierie, Preasfinția Sa găsește timp și pentru a așterne pe hârtie pagini însemnate.

Apărută la începutul lunii aprilie 2020 la Editura “Doxologia” din Iași, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Teofan, ampla lucrare de peste 454 de pagini este dedicată în totalitate unor bine structurate „portrete în cuvinte”, realizate cu distins simț liturgic și literar de autor, ce expun cu toată acribia viața și petrecerea celor aproape 140 de sfinți bineplăcuți lui Dumnezeu, atât din panteonul Ortodoxiei universale, cât mai cu seamă din spațiul românesc: găsim inserate numele a 80 de sfinți daco-români și români, urcați din istorie și legendă în calendare ori sinaxare prin

canonizările proclamate de-a lungul timpului de Biserica românească.

Din această perspectivă, volumul capătă un aspect inedit, acela de a tipări în paginile unei singure cărți o bună parte a sinaxarelor românești; inițiativa poate prefigura o nouă și utilă scriere liturgică, în care să se includă toate slujbele sfinților români, precum și acatistele lor.

Dacă informațiile din „portretele în cuvinte” ale celor aproximativ 60 de sfinți din Ortodoxia universală se pot regăsi și în alte surse, menționate de autor în bogata bibliografie consultată, aș insista mai curând pe lăudabila inițiativă a ierarhului condeier de a strânge cu multă tenacitate sinaxarele românești, de a le trece prin filtrul simțirii sale liturgice și literare, înfățișându-le apoi în mod unitar, sintetic, într-o impresionantă anamneză a prezenței și lucrării Duhului Sfânt în spațiul românesc.

De altfel, într-un consistent studiu de la finalul cărții, Preasfințitul Părinte Episcop Calinic realizează o analiză istorico-liturgică a canonizărilor în Ortodoxia românească, precizând că numeroși sfinți din primele veacuri creștine „au fost canonizați de evlavia poporului, dar și de alte Biserici Ortodoxe surori (de exemplu Sfinții Mucenici Dasius, Emilian, Montanus și Maxima, Sfânta Teofana Basarab, Sfântul Ioan Valahul, Sfântul Cuvios Antipa de la Calapodești)”.

De aceea, remarcă și subliniază autorul, recunoașterea acestor sfinți români, precum și canonizarea celor

pe care sinodul infailibil al evlaviei populare și memoria vie a Ortodoxiei românești, care deja i-a proslăvit, devenea o necesitate și o prioritate pentru Biserica Ortodoxă Română, arătând astfel că Dumnezeu a lucrat cu totul minunat de-a lungul istoriei neamului nostru, chemând la sfințenie de la „vlădică până la opincă”.

Valoarea prezentului volum constă nu doar în numărul mare de „portrete în cuvinte” ale celor îmbogățiți de Duhul Sfânt, transfigurați și îmbrăcați în haine de lumină prin lucrarea harului dumnezeiesc, ci și în minuțioasa analiză a izvoarelor istorice și teologice realizată în vederea redactării nu doar a unei cărți ziditoare de suflet, ci și a unui florilegiu istorico-liturgic neprețuit. Se observă cu ușurință faptul că autorul a scris cu inima, dar și cu mintea, într-un limbaj îngrijit, academic, plin de vibrațiile sufletului și de luminile unei minți veghetoare, cultivate și însuflețite de cele mai înalte idealuri ale Sfintei noastre Ortodoxii.

Lăsându-vă bucuria de a descoperi noi și ziditoare informații, dar și modele de urmat prin lectura „portretelor în cuvinte” ale „prietenilor noștri adevărați”, sfinții, să nu uităm nicicând, după cum ne îndeamnă și autorul lucrării, că „sfințenia reprezintă maximul la care poate ajunge omul în viață, grație Întropării Mântuitorului Iisus Hristos.

Sfințenia este revelarea lui Dumnezeu în făptura Sa, iar sfinții

sunt oameni prin naștere, pe când oamenii sunt sfinți prin devenire.

De aceea Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne-a chemat pe toți la desăvârșire, la asemănarea cu Dumnezeu”.

Să urmăm, așadar, dumnezeiasca chemare și să rostim cu bucurie celebra cugetare argheziană: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!”.

Prin urmare, în acest fel stând lucrurile, acum, în încheierea acestui material, vom susține că demersul misionar al Bisericii noastre și al slujitorilor Ei, în frunte cu Ierarhii – Membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu Părintele nostru Patriarh, trebuie să cuprindă conceptul conform căruia Biserica nu este în fond, doar comunitatea cu număr mare sau foarte mare de membri ci chiar și cea cu numărul cel mai mic, dar în care sălăsluiește mărturia cea duhovnicească despre trăirea în viața noastră a vieții lui Iisus Hristos, cea veritabilă și autentică!

„Astfel înțeleasă, misiunea nu este reprezentată de un proiect grandios, asemeni unei caracatițe care cuprinde totul în sine – acesta este de dorit numai pentru a conferi unitate de plan și acțiune sistemului – ci de intervenția în micro, de îndeplinirea misiunii de păstor de suflete și a aceleia de următor al Mântuitorului, calitate pe care o are orice creștin botezat, nu numai clericul consacrat și nu doar cei cu anumite răspunderi în Biserică.”

Drept urmare, iată și de aici constatăm faptul că Biserica și, mai bine zis, Ortodoxia este o formă de creștinism (nesecularizată în

conținutul și fondul ei intrinsec) extrem de rafinată, de nobilă, de fină, pe care puțini o știu astăzi, aprecia sau gusta în profunzimile ei dintru început, lucru pentru care ne rugăm Lui Dumnezeu – Cel în Sfânta Treime preamărit, să ne ajute și să ne lumineze mințile noastre, cele acoperite de umbra păcatului și a morții!...

Totodată autorului, în persoana vrednicului și neobositului cu reală vocație slujitoare – PS Părinte Episcop Vicar Calinic Botosăneanul, pe care țin să-l felicit (și) pentru această lucrare, și pe care o recomand tuturor cu toată căldura, îi doresc să ne mai hrănească mințile și sufletele noastre și cu alte lucrări ziditoare și folositoare nouă și urmașilor noștri, arătându-ne prin toate acestea dragostea sau atașamentul față de valorile perene ale Bisericii și neamului nostru Românesc, precum și vivacitatea ori tinerețea spirituală cu care l-a înzestrat Dumnezeu – Cel în Treime Slăvit și Lăudat, pe devotatul și iubitul Său fiu – arhieru - slujitor și, totodată, îi doresc să aibă parte, în continuare, de folositoare bucurii, de binecuvântate mângâieri și de nemărginite împliniri duhovnicești, atât aici pe pământ, cât mai ales dincolo, în lumea cealaltă – a Împărăției Cerurilor, unde să se bucure de înveșnicita comuniune cu Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, în lumina cea neînserată a Sfintei Treimi! Amin!...

Dr. Stelian Gomboș

Iuliu-Marius Morariu, **Repere ale autobiografiei spirituale din spațiul ortodox în secolele XIX și XX – Ioan de Kronstadt, Siluan Athonitul și Nicolae Berdiaev**, Editura Lumen, Iași, 2019, 533 pp.

Cartea de față, care este la baza ei Teza de Doctorat în Teologia Ortodoxă de la Cluj, a pr. Maxim Morariu, este fără îndoială o lucrare de pionierat, după cum ne asigură și prefațatorul ei, ÎPS Andrei Andreicuț, îndrumătorul științific al tezei. Autobiografia spirituală nu este o temă dezbătută în teologia românească de specialitate, de aceea, meritul Pr. Maxim (o prezență publicistică constantă a lumii academice, atât calitativă cât și cantitativă), este elocvent. Importanța lecturării unui asemenea subiect incitant, interdisciplinar și cu deschidere ecumenică, ne spune autorul, constă în faptul că el poate facilita apropierea noastră de Dumnezeu, văzut de data aceasta, prin lentila autobiografică a unor mari personalități (p. 13).

După ce oferă metodologia cercetării, stadiul actual al temei, și întregul areal terminologic uzitat, decantând termenul de „autobiografie” de toate impuritățile conceptuale (cazul receptării *Instituțiilor* lui Calvin), cercetarea debutează cu capitolul “Repere istorice ale autobiografiei spirituale din spațiul creștin”. Autorul vede în experiența duhovnicească a Sf. Pavel din *2Corinteni* 12, cadrele incipiente ale dezvoltării autobiografiei spirituale,

apostolul apelând la acest fragment intim din viața sa, pentru a discredita simulacrul extatic, promovat de adversarii evangheliei sale (pp. 74-75). Mergând de filonul istoriei, Pr. Morariu se oprește asupra jurnalului Fer. Augustin, care depășește cu mult încercarea timidă de autobiografie spirituală a Sf. Grigore de Nyssa, contemporanul său, imortalizată în cadrele unui poem imnografic (p. 93). Cu privire la Augustin, autorul ajunge la concluzia că autobiografia acestuia, este prima lucrare de acest fel din istoria Bisericii, episcopul de Hipona împletind printre rândurile memorialistice, perspective doctrinare și filozofice de mare reverberație. După contribuția Fer. Augustin și până la mistica Tereza de Avila (sec. XVI), cu unele mici sincope, genul autobiografic creștin, va cunoaște o adevărată încremenire în proiect. Reformatoare a ordinului carmeliților și fondatoare a unei congregații aparte, Sf. Tereza, o personalitate mistică aparte a Bisericii Catolice, deși a fost permanent urmărită de ochii critici ai Inchiziției spaniole, alături de Sf. Ioan al Crucii, fără a emite pretenții culturale vaste, scrie o narațiune testamentară savuroasă, dedicată surorilor ei întru credință, împletită cu dialogul și meditația, stilizată de unele accente lirice cuceritoare (p. 122). Pr. Morariu trece în revistă mai apoi alte nume sonore aparținătoare acestui gen literar (W. Perkins, J. Wesley, S. Weil, D. Hammarsköld) amintind însă și de contribuțiile palide din zona

răsăriteană (P. Velicikovski, S. Athonitul, I. Kronstadt, N. Berdiaev), care în general, nu prea au oferit credit acestui creuzet al memorialisticii, din motive pe care nu dorim să le comentăm acum. O notă aparte o constituie autobiografia spirituală a universului concentraționar comunist român, care prin voci ca N. Steinhardt, G. Calciu, I. Ianolide, A. State, R. Wurmbbrand, N.V. Grossu, A.O. Petrescu și multe altele, au reușit să reproducă în urechile comode de pe margine, sunetul sinistru al recviemului recluziunii absolute.

Capitolul următor intitulat „Jurnalul Sfântului Ioan de Kronstadt ca reper al autobiografiei spirituale din spațiul ortodox în secolele XIX și XX”, investighează cu abnegație derularea vieții sfântului Rusiei. Surprinzător pentru cei mai puțin obișnuiți cu viața aspră a acestui preot ales, este faptul că, nu de puține ori a fost contestat, atât de oamenii de rând cât și de familia sa, dar mai ales de superiorii săi, autobiografia sa prezentându-ne un adevărat sfânt în tranșee (pp. 173-174). Multe din minunile săvârșite de Sf. Ioan ne atrag atenția, însă cea a convertirii unui tătar, după ce soția acestuia se vindecase de o boală grea, datorită rugăciunilor părintelui, merită consemnată aici (p. 196). Nu mai puțin captivante rămân paginile de jurnal, din care reiese faima de care se bucura pretutindeni pe unde călătorea, emanând un adevărat aer al sfințeniei, înflăcărând pentru Hristos viețile celor cu care se intersecta,

inclusiv pe cea a țarului Nicolae al II-lea. Însemnările din autobiografia Sf. Ioan se concentrează asupra vieții mistice și a trăirii ei, punând mereu accentul pe îmbunătățirea relației omului cu Dumnezeu, inspirat fiind de experiența personală a Sf. Siluan. Din perspectivă structural-stilistică, autobiografia spirituală ioanină, se constituie într-un interesant melanj, împletind narațiunea cu descrierea, asemenea Sf. Ioan Gură de Aur (*Tratatul despre preoție*), tocmai pentru a ține mereu vie atenția lectorului (pp. 209-212).

Capitolul următor intitulat „Însemnările mistice ale Sfântului Siluan Athonitul și relevanța lor pentru autobiografia spirituală din spațiul ortodox”, ne oferă o autobiografie cu iz paulin, menită să actualizeze mesajul duhovnicesc al marelui apostol, prin prisma vieții starețului Siluan (p. 298). În jurnalul său, starețul pune accentul pe nevoia sinceră a omului de a-L căuta pe Dumnezeu și a rămâne în har, dar și pe iubirea aproapelui, care îi devenise o sursă constantă de rugăciune înlăcrimată, în autobiografia sa resimțindu-se ecoul trăirilor Sf. Ioan de Kronstadt. De asemenea, se remarcă în scriitura Sf. Siluan, lipsa scopului prozelit al demersului, o meteahnă atât de prezentă în spațiul protestant (pp. 311-312). Autobiografia aceasta, se concentrează asupra problemei sinelui, oferind un răspuns neopatristic, celebrului dicton al lui Cicero (*Nosce te ipsum!*). Alteritatea devine o temă recurentă,

de aceea se ferește mereu să-și judece frații de obște care dădeau dovadă peremptorie de cabotinism religios și mojiicie, ci din contră, contribuie decisiv la edificarea spirituală a lor. Sf. Siluan insistă în autobiografia sa și pe necesitatea împlinirii genuine a virtuților creștine, pe nevoia dobândirii rugăciunii și a isihiei, iar teologia smereniei este construită pe un schelet eminent patristic, ceea ce oferă perenitate scrisului său (pp. 339-341). Autorul cercetării de față, consideră lucrarea Sf. Siluan drept o adevărată perlă a literaturii ortodoxe contemporane, reliefând osmoza dintre teologie și praxis – periplul patristic înspre dobândirea asemănării cu Dumnezeu (p. 361).

Ultimul capitol însemnat al tezei, intitulat “*Autobiografia spirituală a lui Nicolae Berdiaev și relevanța ei pentru teologia contemporană*”, vine să ne vorbească despre dubla vocație a gânditorului rus Berdiaev, de teolog și de filozof. Convertit la Ortodoxie în mediul diasporei rusești, pasionat de mistică și spiritualitate răsăriteană, va consemna în autobiografia sa filozofică, scrisă spre finalul vieții, despre rolul expiator al suferinței ca factor princeps al apropierii omului de divinitate (pp. 388-389). Transparent constant în jurnalul său ideea teologică a libertății, căreia îi oferă un nou, dar clasic în același timp avatar: dinspre filozofie înspre teologie, insistând pe imperativul sacralizării libertății (p. 393). Întreaga sa autobiografie, poate fi rezumată în următoarele cuvinte ale autorului: “*Revoluționar al spiritului,*

filosoful rus este așadar un om a cărui viață este caracterizată de multe căutări, frământări interioare, dar și de dorința de descoperire a adevăratei libertăți, de sorginte creștină, ce are la bază Întruparea și se împlinește eshatologic. Autobiografia lui subliniază toate aceste aspecte, reușind în același timp să-l definească și să-i illustreze trăsăturile definitorii, atât ca gânditor, cât și ca om” (p. 418).

În concluzie, acribia lucrării de față, este asigurată de cele aproape 700 de referințe bibliografice și aproximativ 1200 note de subsol, un aparat critic stufos, prin care autorul ne dezvăluie o foarte bună abilitate de cercetător științific, dornic să își împingă mereu subiectul cercetării, tot mai aproape de stindardul exhaustivității. De asemenea, abordarea critică a subiectului, face din această teză, una de referință. Ținând cont că în limba română s-a scris insuficient pe marginea acestei teme și fără o receptare adecvată¹, o cercetare ca cea de față, nu poate decât să ne bucure pe noi clujenii, că avem în cetatea noastră, un istoric al spiritualității ortodoxe de un asemenea calibru. Sincere felicitări, dragul meu părinte coleg, în prezența unui astfel de eveniment editorial, nu mai pot spune decât: *Alea iacta est!*

Preot drd. Cătălin Varga

¹ Excepție de la această regulă face lucrarea lui Pantelis Kalaitzidis, *Ortodoxie și modernitate. O introducere*; sau cea destinată strict investigației filologice, a lui Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*.

Teodor V. Damșa, „**Și dincolo de gratii. Jurnal**”, Editura David Press Print Timișoara, 2018

Apărută la Editura David Press Print din Timișoara, în cadrul Colecției „Studii și cercetări umaniste”, scrierea autobiografică a diaconului Teodor V. Damșa, „Și dincolo de gratii. Jurnal”, descoperită în mod inopinat în anul 2018, vede lumina tiparului, după mai multe decenii de la redactare, prin bunăvoința și osârdia preotului Ionel Popescu, vicar eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei. În cuvântul său introductiv, acesta menționează că, lucrarea: „uitată zeci de ani în rafturile bibliotecii sale (n.r. Teodor V. Damșa), se înscrie în rândul prețioaselor mărturii documentare rămase de la foștii deținuți politic despre calvarul închisorilor comuniste” (p. 14). Ca atare, prin efortul unui confrate, o consemnare, aparent vetustă, a devenit o carte ce cuprinde între copertile ei mărturisiri emoționante, necosmetizate de figuri de stil, despre anumite personaje și momente semnificative și sugestive ale unei istorii tumultuoase, trăită de mulți congeneri.

În predoslovie a volumului, intitulată „Un fiu al temniței”, Înaltpreasfințitul Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului, îl descrie pe autor drept „un cleric eliberat din temnița uitării”, ce „ne prezintă, sub forma unui jurnal, chipul unui român care nu l-a trădat niciodată pe Dumnezeu și care nu și-a trădat nici țara în care s-a născut” (p. 5), iar atunci când a fost trimis să slujească la altarul suferinței din mai multe centre de detenție, „a slujit tot în

veșmântul de diacon al Bisericii Ortodoxe Române” (p. 6).

Jurnalul debutează cu descrierea unui moment decisiv din vara anului 1959, cu puternice reverberații în viața singrafului, și anume: arestarea. „Și pentru că intelectualii prezentau cele mai puține garanții de loialitate față de regimul comunist, a început un val de arestări, cu motive mai mult fabricate, cu înscenări de procese la care s-au împărțit, cu dărnicie, zeci de ani de închisoare”. În acest context, printre arestați s-a aflat și Teodor Damșa, iar pretextul l-a constituit imprudența de face, în 1950, pe coperta unei cărți despre *Dualitatea ateismului*, însemnarea: „lucrarea conține câteva idei intelectuale”. La început, această faptă l-a catalogat drept ideologul organizației „Partidul vieții, sufletului și fericirii”; dar, cum acuzția nu putea fi susținută, a fost trecut la „omisiune de denunț”, căci trebuia, ca intelectual, să-și fi dat seama că era o lucrare dușmănoasă (p. 19). Astfel, în pofida faptului că nu se știa vinovat cu nimic, această acuzație i-a deschis drumul calvarului, fiind condamnat la 10 ani de închisoare corecțională.

În cei 5 ani de reclusiune, din care mai multe luni petrecute în totală izolare, tânărul Teodor a primit nenumărate lovituri cu pumnii peste față și, cum nu era de ajuns, pe perioada anchetei care a durat câteva luni, în timpul zilei, nu avea voie să stea decât în picioare sau pe marginea patului. Odată cu transferul de la Penitenciarul din Oradea la Jilava, el a cunoscut noi mijloace de manipulare, implementate de ideologia comunistă. Represiunea, condițiile de coabitare de neimaginat împreună cu alte 30 de

persoane încarcerate la un loc într-un perimetru redus ca dimensiuni, purtarea excesivă a aceluiași rând de haine timp de 1 an și 7 luni și faptul că celula era la 7 m sub pământ, închisoarea de la Jilava i-a produs o impresie sinistrală indelebilă. În toți anii de detenție și nu numai, profesorul Teodor Damșa a fost conștient că „umiliința, înfometarea, izolarea de restul lumii făceau parte din ansamblul luptei împotriva demnității umane, împotriva deținuților al căror cel mai grav delict era acela de a gândi în alt fel decât dictatura”(p. 44).

Dar, greutățile, privațiunile și invectivele nu au luat sfârșit odată cu eliberarea din închisoare, ci au continuat sub diverse forme, mai ales că, „un fost deținut politic trebuia să simtă că e marcat de anii de detenție”(p. 57). Experimentul temnițelor, teroarea, extorcarea și interrelaționarea cu diverși oameni insiduoși l-au urmărit în tot restul vieții. Cu toate acestea, numai credința inbranlabilă în Dumnezeu l-a ajutat să surmonteze cu succes orice criză sau lacună identitară. Pentru el, celula a devenit, în mod apriat, un tropos sacrosanct ce l-a plămădit, pentru a deveni un teologhisitor, nu numai prin tăcerea suferinței asumate, ci și prin afirmarea lucrării lui Dumnezeu în orice context, oricât de restrictiv ar fi fost.

După jurnalul propriu-zis, volumul cuprinde o anexă, alcătuită din patru poezii semnate de autor, urmată de o serie de fotografii din adolescență, din timpul studenției, dar și din anii când a fost îmbisericit la Parohia Timișoara-Iosefin, slujind în biserica „Nașterii Maicii Domnului”. Pe lângă fotografii, partea dedicată iconografiei cuprinde mai multe diplome de studiu, precum

și diverse adeverințe emise de unitățile de învățământ unde a activat ca profesor de limba română. Această ultimă parte se încheie cu trei imagini scanate ale manuscrisului original cu scrierea olografă a părintelui Teodor Damșa.

În concluzie, cartea „Și dincolo de gratii. Jurnal” immortalizează o multitudine de stări interioare, reprezentând un ansamblu de amintiri și chiar o lecție de viață pentru omul de astăzi tot mai indolent față de chinurile semenilor lui, care au luptat contra unui regim totalitar, ce dorea să reprime, prin violență, aspirațiile spre libertate și democrație. În altă ordine de idei, lucrarea este o cartografie nu a unui om venetic, ci a unui suflet itinerant, înzestrat cu sagacitate, care a urmărit să-și asume, în orice context, prezentul, oricât de dur ar fi fost, și să-și păstreze ingenuitatea, demnitatea, frumusețea și echilibrul sufletesc. De altfel, aceste atribute ce reprezintă, în opinia sa, o condiție sine qua non pentru natura umană, creată „după chipul lui Dumnezeu” (Facere 1, 26-27), se regăsesc și în admirabila lui operă poetică: „...nu uita că timpul zboară / Și că viața nu se-ntoarce s-o trăiești a doua oară... / Ce-ai gândit în veci rămâne, ce-ai făcut, e prea puțin / Și-o să-ți pară rău odată fiindcă n-ai trăit deplin. / Îți întinde înspre ceruri mâinile și Lui îi spune / Că ființa ta întregă vrei să fie-o rugăciune” (Memento).

Diacon dr. Răzvan Fibișan